

с ъ д ъ р ж а н и е

ПРЕДГОВОР ОТ ОЛДЪС ХЪКСЛИ		12
г л а в а 1	Въведение	25
г л а в а 2	Какво търсим?	36
г л а в а 3	Индивидът и обществото	43
г л а в а 4	Самопризнанието	53
г л а в а 5	Действие и идея	63
г л а в а 6	Вярата	72
г л а в а 7	Усилието	83
г л а в а 8	Противоречието	90
г л а в а 9	Какво е азът?	97
г л а в а 10	Страхът	106
г л а в а 11	Скромността	112
г л а в а 12	Осъзнаването	119
г л а в а 13	Желанието	126
г л а в а 14	Отношения и изолация	133
г л а в а 15	Мислителят и мисълта	138
г л а в а 16	Може ли мисленето да ни реши проблемите?	142
г л а в а 17	Функцията на съзнанието	147
г л а в а 18	Самозаблудата	153
г л а в а 19	Егоцентричната дейност	160
г л а в а 20	Време и трансформация	166
г л а в а 21	Власт и осъществяване	172

В Ъ П Р О С И И О Т Г О В О Р И

1. За сегашната криза	183	20. За съзнанието и подсъзнанието	279
2. За национализма	187	21. За секса	285
3. Нуждаем ли се от духовни водачи?	189	22. За любовта	292
4. За знанията	195	23. За смъртта	297
5. За дисциплината	199	24. За времето	301
6. За самотата	209	25. За действието без идея	307
7. За страданието	212	26. За старото и новото	310
8. За съзнаването	217	27. За даването на имена	314
9. За взаимно- отношенията	223	28. За известното и неизвестното	321
10. За войната	229	29. За истината и лъжата	326
11. За страха	234	30. За бог	333
12. За скуката и интересите	238	31. За непосредственото достигане до истината	338
13. За омразата	242	32. За простотата	343
14. За ключите	247	33. За повърхностността	346
15. За критиката	252	34. За тривиалността	349
16. За вярата в Бог	257	35. За спокойното съзнание	352
17. За паметта	262	36. За смисъла на живота	356
18. Отдаване на <i>онова,</i> <i>което е</i>	268	37. За объркаността на съзнанието	359
19. За молитвата и медитацията	271	38. За трансформацията	363

ПРЕДГОВОР

О л г ъ с Х ъ к с л и

ЧОВЕКЪТ Е АМФИБИЙНО СЪЩЕСТВО, което живее едновременно в два свята – в дадения му и в сътворения от него; в света на материята, живота и съзнанието и в света на символите. Когато мислим, използваме множество различни символи-системи: езикови, математически, образни, музикални, ритуални. Без тези символи-системи нямаше да имаме изкуство, наука, закони, философия; нямаше да имаме дори зачатъци на цивилизация: с други думи, щяхме да бъдем животни.

Символите, следователно, са крайно необходими. Но те могат да бъдат и фатални, както го показва съвсем ясно историята на нашата и на всички предходни епохи. Да вземем например научната област, от една страна, и областта на политиката и религията – от друга. Мислейки и действайки посредством една група символи, успяхме в малка степен да разберем и да овладеем първичните природни сили. Мислейки и действайки с друга група символи, използваме тези сили като инструменти за масови убийства и колективно самоубийство. В първия случай обяснителните символи бяха добре избрани, внимателно анализирани и постепенно приспособени към възникващите факти на физическото съществуване. Във втория случай лошо избраните символи въобще не бяха подложени на пълен анализ и преформулирани, за да хармонизират с пораздащите се факти на човешкото съществуване. Още по-лошо – заблужда-

ващите символи бяха третираны навсякъде с напълно незаслужено уважение, като че ли по някакъв тайнствен начин те бяха по-реални от действителността, за която се отнасяха. В контекста на религията и политиката гумите не се смятат за означаващи неща и събития, макар и неподходящо; обратно – нещата и събитията се смятат за особени пояснения на гумите.

Досега символите се използваха реалистично само в областите, които не смятаме за изключително важни. Във всяка ситуация, засягаща по-дълбоките ни импулси, ние настояваме да използваме символите не само нереалистично, а и идолопоклоннически, дори по безумен начин. В резултат можехме да извършваме хладнокръвно и за дълги периоди от време такива действия, на каквито животните са способни само за кратки моменти и в крайни състояния на ярост, желание или страх. Понеже използват и обожават символите, хората могат да станат идеалисти; а като идеалисти могат да превърнат животинската моментна алчност в грандиозния империализъм на Роудз или Дж. П. Морган; животинската моментна склонност към малтретиране – в сталинизъм или Испанската инквизиция; животинската моментна привързаност към собствената територия – в пресметливото безумие на национализма. За щастие, могат също да трансформират животинската моментна доброта в благотворителността за цял живот на Елизабет Фрай или Венсан дьо Пол; животинската моментна привързаност към самката и малките – в разумното и постоянно сътрудничество, което досега се оказва достатъчно силно, за да спасява света от последиците на другия, разрушителния вид идеализъм. Ще може ли да продължи да спасява света?

На този въпрос няма как да се отговори. Можем да кажем само, че когато идеалистите на национализма притежават атомна бомба, шансовете на идеалистите за сътрудничество и благотворителност силно намаляват.

Дори и най-добрата готварска книга не може да замени и най-лошия обяд. Този факт изглежда достатъчно ясен. Въпреки това от векове най-задълбочените философи, най-учените теолози допускаха грешката да отъждествяват своите чисто вербални конструкции с фактите; или още по-огромната грешка – да си въобразяват, че символите са по-реални от това, което означават. Боготворенето на думата не минава без протести. *Само духът дава живот* – казва св. Павел, – *буквата убива. А защо* – пита Екхарт, – *защо бърборите за Бог? Каквото и да кажете за Бог, е невярно*. На другия край на света авторът на една от сутрите на *Махаяна* твърди, че *истината никога не е била проповядвана от Буда, който смята, че вие трябва да я откриете в себе си*. Такива изказвания се смятаха за силно подривни и порядъчните хора ги пренебрегваха. Странното идолопоклонническо надценяване на думите и емблемите остана непокътнато. Религиите западнаха; но старият обичай да се формулира и налага вярата в догми, се запази даже между атеистите.

През последните години специалистите по логика и семантика извършиха задълбочен анализ на символите, с които мислят хората. Лингвистиката се превърна в наука и човек може да изучава предмета, който покойният Бенджамин Урф нарече *металингвистика*. Всичко това е много хубаво, но не е достатъчно. Логиката и семантиката, лингвистиката и металингвистиката са

чисто интелектуални дисциплини. Те анализират различни начини – правилни и неправилни, значими или не, чрез които думите могат да се свържат с нещата, процесите и явленията. Но те не предлагат упътване в много по-фундаменталния проблем за отношенията на човека в неговата психофизическа цялост, от една страна, с неговите два свята – на фактите и на символите, от друга.

Проблемът е решаван многократно от отделни мъже и жени в различни райони и в различни исторически периоди. Но когато са говорили или писали, тези личности не са създавали системи – защото са знаели, че всяка система е постоянно изкушение да се вземат символите прекалено сериозно, да се обърне повече внимание на думите, отколкото на реалностите, които думите би трябвало да означават. Тяхната цел никога не е била да предлагат готови обяснения и панацеи, а е била да накарат хората да поставят диагнозата и да излекуват собствените си нещастия, да ги накарат да отидат там, където човешкият проблем и решението му се предоставят непосредствено на опита.

В този том от избрани произведения и записани беседи на Кришнамурти читателят ще намери ясно, съвременно изложение на основния човешки проблем заедно с поканата всеки да го реши по единствения възможен начин – за себе си и чрез себе си. Колективните решения, на които мнозина възлагат всичките си надежди и вяра, са неподходящи. *За да разберем мъката и бъркотията, съществуващи вътре в самите нас и в света, първо трябва да намерим яснота в себе си, а тази яснота идва с правилното мислене. Тази яснота не може да се организира, защото не може да бъде обме-*

нена. Организираното групово мислене е само повторение. Яснотата не е резултат на вербално твърдение, а на интензивно самоосъзнаване и правилно мислене. Правилното мислене не е резултат от култивиране на интелекта, нито пък е нагаждане към образа, колкото ценен и благороден да е той. Правилното мислене идва със самопознанието. Без да разберете себе си, вие нямате основа за мисъл; без самопознание това, което мислите, е невярно.

Тази фундаментална тема се развива от Кришнамурти пасаж след пасаж. *Надежда има в хората, не в обществото, не в системите, организираните религиозни системи; надежда има във вас и в мен.* Организираните религии с техните посредници, свещени книги, догми, йерархии и ритуали предлагат само фалшиво решение на основния проблем. *Когато цитирате Бхагавад Гита, Библията или някоя китайска свещена книга, вие просто повтаряте, нали? А това, което повтаряте, не е истината. То е лъжа, защото истината не може да бъде повторена. Лъжата може да бъде раздухвана, повтаряна и разпространявана, но не и истината; а когато повтаряте истината, тя престава да бъде истина и затова свещените книги не са важни. Човек стига до вечната действителност, върху която се крепи съществуването му, не чрез вярата в символите на другите, а чрез самопознанието. Вярата в пълната адекватност и висша стойност на които и да е натрапени символи-системи води не до освобождение, а до историята, до повторението на старите бедствия. Вярата неизбежно разделя. Ако вярвате или търсите сигурност във вашата лична вяра, вие се отделяте от онези, които търсят сигурност в друг вид вяра. Всички организира-*

ни вярвания са основани на разделението, въпреки че може да проповядват братство. Човек, който е разрешил успешно проблема за отношението си с двата свята – на фактите и на символите, е човек, който няма вярвания. С оглед на проблемите в практическия живот той използва поредица работни хипотези, които служат за целите му, но не се приемат по-сериозно от който и да било друг уред или инструмент. По отношение на близките, които са му скъпи, и на действителността, на която се крепят те, той има непосредственото преживяване на любов и проникновение.

За да се защити от вярванията, Кришнамурти не е чел никаква религиозна литература, нито Бхагавад Гита, нито Упанишадите. Ние даже не четем свещени книги; четем любимите си вестници, списания и детективски романи. Това означава, че подхождаме към кризата на нашето време не с любов и проникновение, а с *формули и системи* – при това доста лоши формули и системи. Но хората с добра воля не трябва да следват формули, защото формулите водят неизбежно само до *сляпо мислене*. Пристрастяването към формулите е почти всеобщо. Това е неизбежно, защото *нашата възпитателна система е основана на принципа **какво** да се мисли, а не на **как** да се мисли*. Възпитани сме като вярващи и практикуващи членове на някаква организация – комунистическа или християнска, мюсюлманска, индуистка, будистка или фройдистка. Следователно *вие отговаряте на предизвикателството, което е винаги ново, според стария модел и затова вашият отговор няма съответната валидност, новост, свежест. Ако реагирате като католик или комунист, реагирате съгласно една шаблонна мисъл, нали? Зато*

ва вашата реакция е без значение. И не е ли създаден този проблем от индуиста, мюсюлманина, будиста, християнина. Тъй както новата религия е боготворене на Държавата, така старата религия беше боготворене на една идея.

Ако реагирате на предизвикателството според старите си нагласи, реакцията ви няма да ви позволи да разберете новото предизвикателство. Следователно това, което човек трябва да направи, за да посрещне новото предизвикателство, е да се оголи напълно, да отхвърли изцяло произхода и средата си и да посрещне предизвикателството по нов начин. С други думи, символите не бива никога да се издигат до ранга на догми, нито пък системата да се смята за нещо повече от временно удобство. Вярата във формулите и действията съгласно тях не могат да ни доведат до решението на нашия проблем. Само чрез творческо разбиране на самите нас може да се създаде творчески, щастлив свят; свят, в който идеите не съществуват. Светът, в който идеите не съществуват, ще бъде щастлив свят, защото ще бъде свят без мощните обуславящи сили, които принуждават хората да предприемат несвойствени действия; свят без смятани за свещени догми, в името на които се оправдават най-ужасните престъпления и най-големите безумия се рационализират пресметливо.

Възпитание, което ни учи не как, а *какво* да мислим, е възпитание, нуждаещо се от управляваща класа от пастори и господари. Но *самата идея да водиш някого е антисоциална и антидуховна*. При човека, упражняващ водачеството, задоволява страстта за власт; при тези, които са водени, задоволява желанието за сигурност и увереност. Гурутто дава един вид опиум. Но може да го

пътите: *А какво правите Вие? Вие не действате ли както наш гуру?* Кришнамурти отговаря: *Разбира се, че не действам като ваш гуру, защото преди всичко не ви предлагам никакво удовлетворение. Аз не ви казвам какво трябва да правите в момента или всеки ден – само ви посочвам нещо; вие можете да го приемете или да го отхвърлите – зависи от вас, не от мен. Аз не искам нищо от вас – нито вашето обожание, нито вашите ласкателства, нито вашите обиди, нито вашите богове. Аз казвам: „Това е факт; приемете го или го отхвърлете“. А повечето от вас ще го отхвърлят по явната причина, че не намират удовлетворение в него.*

Какво точно предлага Кришнамурти? Какво е това, което можем да приемем, ако желаем, но по всяка вероятност ще предпочетем да отхвърлим? Както вече видяхме, не е система от схващания, каталог от догми, поредица от поднесени наготово понятия и идеали. Не е нито водачество, нито посредничество, нито духовно напътстване, нито даже пример. Не е нито ритуал, нито църква, нито система от правила, нито възвисяване или някаква друга форма на вдъхновяващи грънканици.

Може би е самодисциплина? Не, защото самодисциплината не е начин, по който може да се реши нашият проблем, както показват голите факти. За да намери решението, съзнанието трябва да се отвори за действителността, трябва да посрещне дадеността на външния и вътрешния свят без предразсъдъци или ограничения. (Службата на Бог е свършена свобода. Обратното, свършената свобода е служба на Бог.) Като става дисциплинирано, съзнанието не претърпява радикална промяна; то е пак старият аз, но *обвързан, поставен под контрол.*

Самодисциплината влиза в списъка на нещата, които Кришнамурти не предлага. Възможно ли е тогава това, което той предлага, да е молитвата? Отново отвърждаме отрицателно. *Молитвата може да ви донесе отговора, който търсите; но този отговор ще идва от вашето подсъзнание или от общия резервоар, от хранилището на всички ваши нужди. Отговорът не е тихият глас на Бога. Кришнамурти продължава: Помислете какво става, когато се молите. Чрез постоянното повтаряне на дадени фрази и чрез контролиране на мислите съзнанието става спокойно, нали? Поне съзнателното ниво става спокойно. Коленичите, както правят християните, или седите, както правят индуистите, и повтаряте, и повтаряте, а чрез това повторение съзнанието ви става спокойно. В спокойствието се съдържа внушение за нещо. Това внушение за нещо, за което сте се молили, може да идва от подсъзнанието или да е отклик на вашите спомени. Но със сигурност не е глас на действителността, защото гласът на действителността трябва сам да стигне до вас; той не може да бъде повикан, вие не можете да му се молите. Не можете да го примамите в своята тясна клетка с извършването на пужа, бхажан* и всичко останало, с предлагането на цветя, с предразполагането му в своя полза, чрез самопотискане или подграждане на други. След като овладеете похвата да успокоявате съзнанието чрез повторение на думи и да получавате подсказване в това спокойствие, има опасност – освен ако не внимавате откъде идват тези намеци – да бъдете обсебени и тогава молитвата*

* Индийски религиозни обреди. – Бел. прев.

става заместител на търсенето на Истината. Ще получавате това, за което молите, но то няма да бъде истината. Ако искате и ако се молите, ще получите, но накрая ще платите за това.

От молитва преминаваме към йога и разбираме, че йога е друго от нещата, които Кришнамурти не предлага. Защото йога е концентрация, а концентрацията е изключване. *Вие издигате стена на съпротива чрез концентрацията върху една мисъл, която сте избрали, и се опитвате да отблъснете всички други.* Това, което обикновено се нарича медитация, е просто култивиране на съпротива, на изключителна концентрация върху една избрана от нас идея. Но какво ви кара да избирате? Какво ви кара да кажете, че нещо е добро, вярно, благородно, а останалото не е? Явно изборът се основава на удоволствието, наградата или постижението; или е просто реакция на собствената ви обусловеност или традиции. *Защо избирате въобще? Защо не изследвате всяка мисъл? Когато се интересувате от множеството, защо избирате една? Защо не изследвате всеки интерес? Защо, вместо да създавате съпротивление, не се занимавате с всеки интерес, когато се появи, а се концентрирате само върху една идея, един интерес? Все пак вие сте изградени от много интереси; вие имате много маски – съзнателни или несъзнателни. Защо избирате една, а отхвърляте всички останали, в борбата с които изразходвате цялата си енергия, създавате съпротивление, конфликти и търкания. Докато, ако обмисляте **всяка** мисъл при появяването ѝ – всяка мисъл, не само някои от тях – тогава няма изключване. Но е трудно да се изследва всяка мисъл. Защото докато гледате една, се промъква друга. Но ако*

осъзнавате без доминация или оправдание, ще видите, че докато оглеждате тази мисъл, няма да се натрапва никаква друга мисъл. Само когато осъждате, сравнявате или приравнявате, се появяват други мисли.

Не съди, за да не бъдеш съден. Това поучение от Библията се отнася за отношенията ни със самите нас не по-малко, отколкото за отношенията ни с другите. Там, където има осъждане, където има сравнение и преценяване, непредубедеността липсва; не може да има свобода от тиранията на символите и системите, няма спасение от миналото и средата. Самонаблюдението с предварително определена цел, личният анализ в рамките на някакъв традиционен кодекс, на някакъв сбор от смятани за свещени постулати не могат да ни помогнат.

В живота има трансцендентна спонтанност, *творческа Действителност*, както я нарича Кришнамурти, която се разкрива като иманентна само когато съзнанието на възприемащия е в състояние на *будна пасивност*, на *безалтернативно осъзнаване*. Преценката и сравнението ни обвързват безвъзвратно с двойствеността. Само безалтернативното осъзнаване може да доведе до недовойственост, до помирение на противоположностите във всеобщо разбиране и пълна любов. *Ата ет фас квад рис (Давай и прави каквото искаш)*. Ако обичате, можете да направите каквото пожелаете. Но ако започнете да вършите това, което искате, или да вършите това, което не искате, в подчинение на някаква традиционна система или представи, идеали и забрани, никога няма да обичате.

Освобождаващият процес трябва да започне с безалтернативното осъзнаване на това, което желаете, и

на вашите реакции на системата от символи, която ви казва, че трябва или не трябва да желаете. Чрез това безалтернативно осъзнаване, което прониква през последователните слоеве на аза и подсъзнанието, ще дойдат любовта и разбирането, но от друг порядък, различен от този, с който обикновено сме запознати. Безалтернативното осъзнаване – във всеки момент и при всички обстоятелства в живота – е единствената ефективна медитация. Всички други форми на йога водят или до сляпо мислене, което е резултат на самодисциплина, или до някакъв вид самопричинен екстаз, някаква форма на фалшиво самадхи*.

Истинското освобождение е вътрешна свобода на творческата Действителност. Не е дар, а трябва да се открие и изпита. Не е притежание, придобито за себе си, за самопрослава. То е състояние на съществуване, като тишина, при която няма постигане, в която има пълнота. Тази съзидателност може да не търси изражение – тя не е талант, който желае външно проявление. Не е необходимо да сте голям художник или да имате публика; ако ги търсите, ще пропуснете вътрешната действителност. То не е дар, нито резултат на таланта; то трябва да се намери, това вечно съкровище, където мисълта се освобождава от страстите, злата воля и невежеството; където мисълта се освобождава от светското и от личния стремеж да бъдеш. Трябва да се изпита с правилно мислене и медитация.

Безалтернативното самоосъзнаване ще ни доведе до творческата действителност, която подчертава всички наши разрушителни преструвки; до спокойна-

* Самадхи – състояние на екстаз. – Бел. прев.

та мъдрост, която е винаги там въпреки невежеството, въпреки знанието, което е просто невежество под друга форма. Знанието е въпрос на символи и много често става препятствие за мъдростта, за разкриването на аза във всеки отделен момент. Съзнание, постигнало спокойствието на мъдростта, *ще познае съществуването, ще знае какво е да обичаш. Любовта не е нито лична, нито безлична. Любовта е любов и не може да бъде определена или описана от съзнанието като изключителна или включваща всичко. Любовта е собствената си вечност; тя е истинското, висшето, неизмеримото.*